

דף שבועי

בס"ד

פרשת כי תצא, תשפ"א, מספר 1432

הוכחת הבתולים בפרשת מוציא שם רע (דב' כב:טו ואילך)

יוסף פליישמן

ישראל נהוגין להוציא את בתולי הנערה, שנ' ולקח אבי הנערה ואמה והוציאו וכו'...

במקור זה, הוצאת הבתולין מתייחסת לביתוק ידני של קרום הבתולין, כבחינה המאשרת את כשרותה של הנערה לבעלה. המדרש גופו קושר את העניין לפרשת ה'מוציא שם רע': "וכך היו ישראל נהוגין להוציא את בתולי הנערה, שנ' ולקח אבי הנערה ואמה והוציאו וכו'". המדרש פירש את ה'הוצאת בתולי הנערה' כמשמעו, בפירוש מילולי, ולא כהצגת סדין הכלולות בפני הזקנים. לפי פרשנות זו טענת האב כלפי הבעל היא: "עדיין היא בתולה", ולא היו יחסי מין מלאים.

אשר לנוהג עצמו, נוהג ביתוק הבתולים באופן ידני, הוא משתקף גם במסורת ארץ ישראלית מתקופת הגאונים, כפי שעולה מספר החילוקים בין בני מזרח ומערב (סימן מ): "אנשי מזרח נוהגין בבעילה בצינור באמה, כדרך שנברא, ובני א"י באצבע". אמנם ספר החילוקים אינו מציין לכך מקור מקראי, אך ניתן להניח שהמסורת מבוססת על מדרש המילים "והוציאו את בתולי הנערה" (דב' כב:טו).

לפי פירוש זה, לא ברור מהו היחס בין דרשה זו לבין הדרשה "דברים ככתבם" שמובאת בהמשכו של המדרש, בביאור "ופרשו השמלה". שהרי אם כבר הוצאו בתולי הנערה באופן ידני, איזה מקום יש להצגת השמלה? סביר להניח שלדעת הדרשן זוהי פעולה חלופית, והיא נעשית במצב שבו הייתה בעילה והבעל מכחיש שראה דם בתולים.

בספרי לדברים (רלז) מובא: "ופרשו השמלה, יבואו עדיו של זה ועדיו של זה ויאמרו דבריהם לפני זקני העיר. רבי אליעזר בן יעקב אומר: דברים ככתבם". המדרש הסתמי מתייחס לשמלה כמטפורה להבאת עדים מכל צד – חקירת העדים היא היא "פרישת השמלה". לעומת זאת רבי אליעזר בן יעקב סבור שיש להבין את הדברים כמשמעם; השמלה היא שמלה ממש, ומדובר באימות פיזי של קיום הבתולים.

גם העמדה המנוגדת לפשוטו של מקרא כמשמעו מפורשת בספרי. בקטע המתייחס לבתולי הבת, המוזכרים בטענת האב, נאמר: "ואלה בתולי

על הוצאת בתולי הנערה הספרי כותב: "והוציאו את בתולי הנערה" (דב' כב:טו) – כמשמעו" (ספרי לדברים, רלה). הפירוש המילולי של מדרש זה הוא שהורי הנערה, או מי מטעמם, מבתקים את בתוליה של הבת, והבתולים עצמם מוצגים לפני בית הדין. לפי זה, טענת האב מעיקרה היא "עדיין היא בתולה", ואין הוא מנסה להוכיח שהבעל מצא בתולים בליל הכלולות ועתה הוא משקר. פרשנות זו, הנצמדת באופן מילולי למקרא, אינה עולה בקנה אחד עם המשכו של הכתוב: "ופרשו השמלה לפני זקני העיר". שכן, מפסוק זה עולה שיש לבחון את סדין הכלולות. ניתן לטעון כי לדעת דרשן זה ה"שמלה" האמורה היא מטפורה לברור משפטי, אלא שיש בעיה מסוימת בעובדה שהדרשן בוחר להיצמד מילולית דווקא לפרט אחד, כאשר הוא דוחה את הפירוש המילולי של מרכיבים אחרים בפרשה.

אפשר שמדרש זה מייצג את העמדה המבקשת לקיים את הפרשה פשוטה כמשמעו, ולהעניש בעונש מוות את הנערה על סמך ראיית הבתולים. לפי זה, הקביעה "כמשמעו" היא דעתו של בעל המדרש, כנגד עמדה ידועה השוללת מן המקרא את משמעותו הפשוטה. עיון במקורות ארץ-ישראליים מאוחרים מעלה את האפשרות, שאכן כוונת המדרש היא לביתוק הבתולים ממש. התייחסות דומה לבתולי הנערה מופיעה גם במדרש אגדה המובא בפרקי דרבי אליעזר. מדרש זה אמנם מאוחר ביותר, אך יש לשקול את האפשרות שהוא משקף גלגול כלשהו של מסורת קדומה או מדרש קדום:

ר' שמעון אומר אמר אברהם ליצחק בנו העבד הזה חשוד על כל עריות שבתורה, העבד הזה מרמה בו, שנ' כנען בידו מאזני מרמה, ראה שמא נגע בצנור, תביא הנערה האהלה ותוציא בתוליה באצבע אם טהורה בבתוליה הרי היא ראויה לך לאשה ממעי אמה, והוציא את בתוליה באצבע והראם לאברהם אביו ואחר כך לקחה לאשה, שנ' ויביאה יצחק האוהלה שרה אמו... וכך היו

* פרופ' יוסף פליישמן הוא פרופסור אמריטוס במחלקה לתנ"ך, בר-אילן.

יש להניח אפוא, שגם בנידון דידן ר' ישמעאל קובע לבצע בירור מקיף, באופן ש"יחווירו הדברים כשמלה", בלי לפרט מהו אותו נוהל. כנראה מתוך הנחה שאין בכך צורך.

"רבי עקיבא אומר: הרי הוא אומר 'ופרשו השמלה לפני זקני העיר' – נמצאו עדי הבעל זוממים" (ספרי לדברים, שם). גם רבי עקיבא סבור שאין לפרש את ה"שמלה" פשוטה כמשמעה, אלא הוא דורש הבאת עדים.

לדעתו, רק עדותם של שני עדים מהווה ראיה קבילה. עמדה זו כשלעצמה אינה חידושו של רבי עקיבא, ומצאנו אותה כבר בימיו של שמעון בן שטח, בדין הרוצח (תוספתא סנהדרין ה, ג). חידושו של רבי עקיבא הוא בהחלתו של עיקרון זה על דין המוציא שם רע – נגד הוראה מפורשת של הכתובים, הקובעים הסתמכות על ראיית השמלה. כל זאת בניגוד לרבי ישמעאל שלא הוציא לגמרי את המקרא מפרשטו, והתייחס ל"שמלה" כמייצגת את כלל המערך של הראיות.

לפי רבי עקיבא, הבעל אינו טוען ש"לא מצא בתולים", אלא שיש לו הוכחה שהנערה זנתה.

ההסתמכות על העדים פותרת בעיות נוספות: ראשית, שוב לא קיימת התהייה כיצד מענישים נערה על עצם אובדן התולים, כאשר אין הוכחה שזנתה דווקא לאחר אירוסיה. כי אם קובעים שה"בתולים" וה"שמלה" הם מטפורות לראיות מוצקות, כלומר לעדים, ניתן לפרש את הפרשה כמתייחסת לעדות על בעילה לאחר האירוסין.

רבי עקיבא משנה אפוא את מובנה של הפרשה. הנערה אינה מואשמת באובדן בתולים גרידא אלא בזנות בזמן אירוסיה. הבעל אינו מאשים על סמך תחושתו הפיזית בזמן הביאה, אלא על סמך עדים (וייתכן שאף לא בא עליה, בניגוד למפורש בכתוב: "ובא אליה ושנאה"). האב אינו מציג את "בתולי בתו" הפיזיים אלא מביא שני עדים שמזימים את עדי הבעל. מתוך כך נגזרת פעולתם של השופטים; אין הם פורשים שמלה כלשהי ואף לא עוסקים בבירור יסודי של העניין כשלעצמו. ה"שמלה" היחידה הנפרשת בפניהם היא עדותם של עדי הבעל ועדי האב המזימים אותם, כפי שמפורש בסוגיית הבבלי (כתובות מו ע"א).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

בתי, הרי עדים להזים עדיו של זה" (רלו). לפי מדרש זה ה"בתולים" אינם סימנים פיזיים בגופה או בסדין וכיו"ב, אלא עדים המפריכים את דברי העדים שהביא הבעל להרשעת האישה.

סוגיית הירושלמי מביאה ברייתא (ירושלמי כתובות ד, ד, עח ע"ג) העוסקת בשני עניינים: טענת הבעל המסתמכת על היעדר הבתולין כהוכחה לכך שהבת זנתה, וטענת האב המסתמך על הסדין שבידו כדי לטהר את שמה של בתו. בשני המקרים יש בעיה, משום שטענת כל אחד מהצדדים ניתנת לזיוף בקלות: הבעל יכול למצוא בתולים ולאבדם, והאב יכול לזייף את דם הבתולים על ידי שימוש בדם ציפור. לפיכך, חכמים לא נטו להסתמך על ראיות הבתולים, ותקנו תקנות מסוימות, שבהיעדרן נקבע כי אי אפשר לטעון 'טענת בתולים', כפי שמפורט בתוספתא (כתובות א, ד. הציטוט להלן לקוח מספר רבי יהודה, על מנהגים שונים שהיו ביהודה):

מנהג אחד היה לערוך בדיקה פולשנית בשני בני הזוג טרם כניסתם לחופה, באופן שלא יוכלו להכניס אמצעי זיוף – חיקויים לדם מצד האישה וחומרים להסרת הדם מצד הבעל. האחר, ייחודם של החתן והכלה עוד בבית אביה, כך שלעולם לא יוכל הבעל לטעון טענת בתולים לאחר החופה. שני המנהגים האחרונים קשורים בהעמדת שושבינים-מלווים. המנהג הראשון הוא עצם העמדת השושבינים כמפקחים המייצגים את האינטרס של צד אחד ומונעים זיופים מן הצד האחר. המנהג השני נראה כפיתוח של המנהג הראשון, כאשר השושבינים אינם רק משגיחים מבחוץ, אלא נוכחים ממש במקום בו החתן והכלה ישנים.

מעמדתו של רבי ישמעאל (ספרי לדברים, רלז, עמ' 269) עולה סיבה נוספת. רבי ישמעאל מונה שלושה עניינים שבכולם הוא "דורש את התורה במשל". הדבר הבולט ביותר, המשותף לכל שלוש הפרשיות, הוא עובדת עיסוקן בעונש מוות בנסיבות שאינן חד-משמעיות.

המקרה הראשון הוא של "הבא במחתרת", שם התורה מגוננת על ההורג את הפורץ לביתו בשעות הלילה. התורה מסייגת את ההיתר להרוג את הגנב בכך שההריגה תבצע לפני זריחת השמש. לפי רבי ישמעאל משמעות זריחת השמש היא ידיעה וודאית של בעל הבית שלא נשקפת לחייו סכנה מהפורץ.

הנושא השני הוא דין ה"מתהלך על משענתו". בפרשה זו התורה עוסקת בדינו של האחראי לפגיעה באחר. המבחן הקובע הוא, אם החולה קם ממשכבו – "אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו, וניקה המכה" (שמ' כא:ט). ר' ישמעאל אינו מפרש "על משענתו" כתלות במשענת הפיזית, אלא שקיימת אינדיקציה רפואית שהאיש הבריא ממכתו הראשונה.